De Gijselaar-Hintzenfonds prijs voor de vierde maal uitgereikt

Op de Kunsthistorische dag van de Vereniging van Nederlandse kunsthistorici, die dit jaar op 29 oktober 2021 plaatsvond in Museum Prinsenhof in Delft, heeft het De Gijselaar-Hintzenfonds twee prijzen uitgereikt.

Het fonds dateert van 1935. De twee oprichters, de kunshistorici Theodora Clementine de Gijselaar en Johanna Dorina Hintzen, stelden tot doel *de bevordering der volksontwikkeling door het beschikbaar stellen van lichtbeelden, foto's en alhetgeen de fotografische techniek haar verder mogelijk zal maken, een en ander in de ruimsten zin des woords.* Tegenwoordig subsidieert het fonds publicaties over kunst en andere vormen van kunst- en cultuureducatie en in het bijzonder de kosten van illustraties.

Sinds 2011 reikt het fonds eens in de twee jaar ook een prijs uit. Deze is bedoeld als een eerbetoon aan een persoon of instantie, die middels boeken, artikelen of andere media, de kennis en het enthousiasme voor de kunsten heeft aangewakkerd bij een breed publiek. Naast het bedrag van 3.000 euro en een oorkonde bestaat de prijs vooral uit de grote waardering van het fonds, dat daarmee ook hoopt te spreken namens kunstlievend Nederland.

In 2021 is besloten twee prijzen uit te reiken. In principe een voorjaars- en een najaarsprijs, waarvan ook de voorjaarsprijs echter vanwege de corona-omstandigheden pas in oktober kon worden uitgereikt.

--- ---

De voorjaarsprijs 2021 is toegekend aan de EKK, de afdeling ‘Erfgoed Kerken en Kloosters’ van Museum Catharijneconvent in Utrecht.

--- ---

Toen de wereld nog geloviger was en kerkgangeriger, stond welhaast iedere West-Europeaan met grote regelmaat oog in oog met christelijk religieuze kunstvoorwerpen. De objecten vormden de materiële uitingen van een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis. Samen met onroerende zaken als schilderingen en glas in loodramen maakten deze roerende objecten deel uit van liturgische praktijken. Voor kloosterlingen behoorden ze tot de dagelijkse ‘huisraad’.

Enkele decennia geleden begon die situatie drastisch te veranderen en verwierf menig kerkbezit een vogelvrije status. Er wordt zelfs wel gesproken van een tweede beeldenstorm, teweeggebracht door de toenemende ontkerkelijking en de grote veranderingen in de liturgie zoals vastgelegd in het Tweede Vaticaanse Concilie (1969). Kostbare voorwerpen werden uit hun oorspronkelijke context gehaald, verloren hun functie en dreigden door gebrek aan documentatie uit het zicht te verdwijnen; vaak zelfs voorgoed verloren te gaan.

Gelukkig werd dit probleem door sommigen onderkend. Na een eerste aanzet in de jaren ’50 van de vorige eeuw werd in 1969 de dienst Kerkelijk Kunstbezit in het leven geroepen om het vogelvrije kerkelijk kunstbezit in de zuidelijke bisdommen van het land te inventariseren onder leiding van een landelijk adviseur, Gerard Albert Wellen (1923-2009). Wellen, gepromoveerd in de ‘oudchristelijke kunst’, was toentertijd secretaris van het bestuur van het Aartsbisschoppelijk Museum in Utrecht en initiatiefnemer op velerlei kunstzinnig gebied. In 1970 breidde deze dienst zich uit tot een Landelijke Federatie door te fuseren met de vergelijkbare instelling die het kunstbezit in de noordelijke bisdommen behartigde. In haar kielzog startten geleidelijk aan ook andere geloofsgenootschappen met een eerste inventarisatie van hun belangrijkste objecten van religieuze geschiedenis en kunst. In 1977 kwam het tot de oprichting van de Stichting Kerkelijk Kunstbezit in Nederland (de SKKN) met een Landelijk Bureau voor de coördinatie van die verzuilde activiteiten.

Tijden veranderen en zo ook opvattingen over de waarde van cultuur in relatie tot de financiering die men daarvoor over heeft. Helaas niet altijd ten goede. De culturele kaalslag die onderdeel vormde van de economische agenda van de regering zo’n tien jaar geleden, raakte ook de SKKN. De financiering werd zo problematisch bevonden, dat in 2012 tot opheffing van de stichting werd besloten.

Het archief van de SKKN werd ondergebracht bij Het Utrechts Archief. Maar met de opheffing dreigde belangrijke kennis en expertise, gebouwd op zoveel tijd en energie,

verloren te gaan. Na een logische, maar vergeefse poging om de taken van de stichting neer te leggen bij de RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) – de voorganger van de RDMZ (Rijksdienst voor de Monumentenzorg) – werden ze ondergebracht bij Museum Catharijneconvent. Dat wil zeggen het inventariseren, registreren, documenteren en waarderen van religieus erfgoed en het adviseren erover. Sinds januari 2012 is daarvoor de afdeling 'Erfgoed in Kerken en Kloosters' (EKK) in het leven geroepen, die sinds 2017 onder leiding staat van dr. Anique de Kruif.

Om het in religieuze termen te verwoorden: Museum Catharijneconvent is de reddende engel geweest. Binnen het museum lijkt de EKK misschien achter de schermen te opereren, maar zij is uitgegroeid tot een belangrijke afdeling. Zij draagt niet alleen zorg voor het betreffende erfgoed binnen het museum, maar zeker ook daarbuiten. Het oorspronkelijke takenpakket van de SKKN is allengs uitgebreid met verschillende wetenschappelijke en publieke taken. De negen erfgoedspecialisten, waarvan zes in dienst van het museum, dragen bij aan tentoonstellingen, waaronder *Body Language – het lichaam in de middeleeuwse kunst* uit 2020 en *Van God Los? De onstuimige jaren zestig*, die in februari 2022 zal openen. De specialisten spelen een actieve rol in de beantwoording van vragen en maken deel uit van de aanwinstencommissie. Voor de juridische eigenaren van de objecten, de kerken zelf of bisdommen, bieden de specialisten via het onderdeel 'Voor kerken en kloosters' op de website hulp bij het beheer van het eigen erfgoed, het zelf opstellen van een registratie en het in contact treden met andere eigenaren. Bovendien stelt de SKK een grote database van geregistreerde religieuze voorwerpen ter beschikking aan die eigenaren en onderzoekers.

Niet ongenoemd mogen blijven de publicatie *Kerkinterieurs in Nederland* uit 2016, gemaakt in samenwerking met de RCE, en de grote rol die de EKK speelde in het project *Het grootste museum van Nederland*. In deze opzichten maakt Museum Catharijneconvent zich sterk voor allerlei zaken die oorspronkelijk niet tot zijn takenpakket behoort. Maar het is zonneklaar dat dankzij de aanwezigheid van een brede en diepgaande kennis de EKK onmisbaar is geworden voor de instandhouding van het religieuze erfgoed in Nederland en voor de ontsluiting ervan voor een groot publiek. Ter harte nemend dat kerkinterieurs veel belangstelling trekken – van het genoemde boek over kerkinterieurs is inmiddels een derde druk verschenen – voelt het museum zich tegenwoordig ook geroepen een groot publiek in de gelegenheid te stellen de interieurs daadwerkelijk in situ te bezoeken; een taak die inmiddels berust bij de afdeling Marketing en Communicatie.

Het zijn deze eigenschappen waarbij de EKK naast het vastleggen van kennis over het religieus cultureel erfgoed ook de informatieoverdracht erover aan een groot publiek hoog in het vaandel heeft staan, die het fonds heeft doen besluiten zijn voorjaarsprijs aan deze afdeling van Museum Catharijneconvent toe te kennen.

--- --

Informatie over de Afdeling Kerken en Kloosters is te vinden op de website van Museum Catharijneconvent: https://www.catharijneconvent.nl/advies-voor-kerken/

Informatie over de voorgeschiedenis van de EKK is te vinden op de website van Het Utrechts Archief: https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&miaet=1&micode=1816&minr=38039131&miview=inv2

--- --

--- ---

De najaarsprijs 2021 is toegekend aan Annemie van Laethem en Erik Croux voor hun stichting *Forum Tri* (Forum Triangulare)

--- ---

Toen Annemie van Laethem in 1989 Galerie Van Laethem opende in Belgisch Limburg, in het voormalig raadhuis van Oud-Rekem, was het waarschijnlijk vooral een ‘fremdkörper’ in dit rustige, rustieke Vlaamse plaatsje. Terugblikkend ging het Annemie destijds niet om een Galerie in de betekenis van een verkoop en marketing kanaal voor het werk van kunstenaars. Annemie zocht naar verbindingen met de tijdsgeest én wilde verbinden met publiek. Zij wilde een ruimte in de luwte, buiten de opwinding van de markt en los van ‘het artistiek vertoog’. Annemie was nieuwsgierig naar aanstormende generaties kunstenaars en diegenen die hen voorgingen; scouten, ontdekken, uitdagen en tonen én haar fascinatie delen met geïnteresseerd publiek.

De Galerie in het gerestaureerde oude raadhuis bleek al snel niet genoeg. Kunstenaars werden uitgedaagd om zich ook buiten de galerie te manifesteren. Andere locaties in de regio, van leegstaande gebouwen tot parkjes, werden erbij betrokken. In voortdurend gesprek met haar partner, beeldend kunstenaar Erik Croux, ontwikkelde Annemie de galerie vrijwel vanaf het begin tot een autonome eigenzinnige factor in de regio en daarbuiten. Waar in de meer spraakmakende centra zoals Brussel, Antwerpen, Maastricht, Amsterdam, Keulen of Düsseldorf op dat moment vooral gekeken werd naar verbinding met ‘het artistiek discours’ zocht Annemie voluit gesteund door Erik naar mogelijkheden om kunstenaars en publiek te verbinden. Annemie’s achtergrond in de festival wereld en Erik’s achtergrond in de beeldende kunst en de reclame wereld blijken tot een fascinerende symbiose te leiden. De zakelijke kant van het runnen van een galerie verdwijnt steeds meer naar de achtergrond.

Na 10 jaar wordt het project Galerie Van Laethem afgerond en richten Erik en Annemie FORUM TRIANGULARE VZW EUREGIONAAL KUNSTCENTRUM OUD-REKEM op. Deze Stichting, Forum Tri in de wandelgangen, moet gaan functioneren als een platform met als doel ‘een actieve go-between tussen de kunstenaars, hun werk en een geïnteresseerd kunstpubliek’. Met het onder de Gemeente Lanaken vallende Belgisch Limburgse Oud-Rekem als uitvalsbasis, bevindt Forum Tri zich op circa 10 kilometer van Maastricht en 45 kilometer van Aken. Hierdoor is er een vanzelfsprekende relatie met België, Nederland en Duitsland. In de doelstellingen van Forum Tri wordt dit benadrukt door aan te geven dat het forum ‘wil functioneren in de Euregio en als eigenzinnig en onafhankelijk forum voor actuele kunst bij wil dragen aan de regionale identiteit en ver daarbuiten’. Forum Tri geeft ‘smoel’ aan de

bezieling en missie van Annemie van Laethem en Erik Croux en is het begin van een fascinerende reek van projecten en tentoonstellingen voorlopig culminerend in de tentoonstelling ‘Mirrors of time’ in de zomer van 2020.

De eerste activiteiten, of projecten zoals het op de website wordt genoemd, spelen zich niet af in Oud-Rekem. Zo zet het ambitieuze kunstproject ‘In de ban van de ring’ Hasselt in 1999 op de kaart. Meer dan vijftig kunstenaars vanuit de hele wereld tonen hun werk op vijf verschillende locaties. Een wandeling in de zomer van 1999 door de hoofdstad van Belgisch Limburg toont Hasselt als een internationaal kunstplatform waar werk te zien is van jonge nog nauwelijks bekende kunstenaars naast bekende en grote namen. Het project laat in een klap zien hoe Annemie en Erik zich bewegen in het internationale hedendaagse kunsten veld met oog voor kwaliteit, actualiteit en nieuw talent. Forum Tri heeft duidelijke ambities en lef, zij positioneren zich eigenzinnig en met gevoel voor urgentie.

In het jaar 2000 speelt Kasteel d’Aspremont-Lynden voor het eerst een belangrijke rol. Het project ‘Secret Gardens’ omvat een fascinerende zwerftocht door Oud-Rekem. Zo’n twintig kunstenaars laten werk zien in verborgen privé tuinen, binnenplaatsen, parken en delen van private huizen. Het Kasteel d’Aspremont-Lynden, of kortweg Kasteel Oud-Rekem neemt hierbij een centrale plek in.

In de periode 2001 tot 2008 volgen samenwerkingen met onder andere het Bonnefanten Museum in Maastricht, Stadsgalerij Heerlen en wordt de kunstroute ‘En het woord is beeld geworden’ in St.Truiden georganiseerd.
Steeds opnieuw verrassende ambitieuze projecten die het licht laten schijnen op kunstenaars en werk wat zich vaak nog in de luwte bevindt, maar meer dan de moeite waard is om gedeeld te worden met publiek. Het scouten en selecteren van talent, zoeken naar kwaliteit, kunstenaars ondersteunen, nestors ruimte geven en ontwikkelingen mogelijk maken zonder concessies te willen doen is het pad wat Annemie en Erik met Forum Tri bewandelen, een pad wat niet altijd eenvoudig te begaan is. Misschien is het juist daarom dat Kasteel Oud-Rekem een steeds grotere rol is gaan spelen.

Kasteel d’Aspremont-Lynden gelegen midden in Oud-Rekem kent een bijzondere geschiedenis. Oorspronkelijk, we spreken over de 17^{e} en 18^{e} eeuw, is het verbonden met het Graafschap Rekem. Tijdens de Franse bezetting, einde 18^{e} eeuw, wordt het kasteel tot een militair hospitaal omgevormd. Daarna functioneert het een periode als opvangcentrum voor bedelaars, heropvoedingsgesticht voor jongeren en tenslotte tot 1974 als psychiatrische instelling. Vanaf 1974 zijn er verschillende eigenaren en uiteenlopende plannen, maar effectief gebeurt er weinig en is er ‘los van enige restauratie aan de buitenkant en basale herstel werkzaamheden binnen’ nauwelijks sprake van onderhoud. Het kasteel dient zich in 2008 aan als een bijzondere locatie voor Forum Tri om doelstellingen en idealen waar te kunnen maken, met name in de

zomer als het ontbreken van verwarming, beperkte elektriciteit en het doortochten van verschillende ruimten niet zoveel uitmaakt. Financieel is het niet altijd eenvoudig omdat tijd en prioriteit uitgaan naar kwaliteit en kunstenaarschap. Subsidies worden weliswaar verstrekt maar mondjesmaat, sponsoring in kind is er welzeker maar de kosten worden nauwelijks of niet gedekt. Persoonlijke inzet van tijd en middelen is onontkoombaar en noodzakelijk om verder te kunnen. Annemie en Erik voelen echter een niet aflatende noodzaak en urgentie om hun fascinatie en bezieling gezicht te geven en recente ontwikkelingen in de hedendaagse kunst te delen met anderen en voor te leggen aan publiek.

Het kunstproject 'Betrekkelijk rustig' in de zomer van 2008 is de tweede tentoonstelling van Annemie en Erik in Kasteel d'Aspremont-Lynden. Het is ook het begin van een reeks van jaarlijkse zomer tentoonstellingen van uitzonderlijk niveau waar menig museum zich de vingers bij af zou likken. Met titels als: Come Closer, Manifestly Present, Here is always somewhere else, Do boemerangs always come back? óf Tijdelijk verblijf, Lucht is tastbaarder dan mijn gedachten.
In de verweerde, kale ruimten met afgebladderde wanden en restanten van jarenlange leegstand en verwaarlozing zetten iedere zomer opnieuw internationale coryfeeën en jonge talenten een eigenzinnige en bijzondere wereld neer die aansluit op de thematiek van de tentoonstelling. Het lukt Annemie en Erik om het kasteel te laten werken als een spiegel waarin actuele ontwikkelingen in de hedendaagse kunst een gezicht krijgen. De bijzondere locatie en gastvrije ondersteunende curatoren dagen de kunstenaars uit om over de eigen schaduw heen te springen en nieuw werk te maken wat binnen de magie van het kasteel voluit tot z'n recht komt.

In 2020 is er de elfde editie 'Mirrors of time' de eerste editie waarin het werk van Erik Croux ook een plaats krijgt. 'Mirrors of time' reflecteert op het hier en nu zoals de titel ook aangeeft. Tegelijkertijd lijkt het een verwijzing naar de twintig jaar die Annemie en Erik besteed hebben aan het delen van hun fascinatie en passie; de bijzondere wereld van de hedendaagse kunst en van kunstenaars in verbinding met een breed publiek brengen.

Het is een gemêleerd publiek dat in de loop van de tijd de Zomer tentoonstellingen in Oud-Rekem heeft weten te vinden. Een publiek van kunstliefhebbers, kenners en toeristen tot lokale inwoners en toevallige voorbijgangers. Van klassen kinderen uit de omgeving tot groepen professionals of kunststudenten die iets willen begrijpen of meer willen weten van de tentoonstelling en van de kunstwerken en kunstenaars die betrokken zijn.
Erik en Annemie hebben in Oud-Rekem een project neergezet dat in de geschiedenis van de hedendaagse kunst mag worden bijgeschreven.

In de twintig jaren waarop we kort terugblikken is de passie en de liefde voor de hedendaagse kunst en voor kunstenaarschap meer en meer voor aardsere zaken gegaan. Draagvlak en financiële ondersteuning van Forum Tri zijn met het groeien van de betekenis van het project meer en meer beperkt. Respect en diepe

bewondering dat twee mensen met eigen slagkracht en beperkte ondersteuning van gemeente, provincie én van (professionele) vrienden op zo'n niveau en op een dergelijke schaal werken. Het onontkoombaar inhoud geven aan hun begeestering met de eigen bankrekening als sluitpost als het nodig is.

Tot slot. Een referentie naar de prachtige jaarlijkse tentoonstellingen die vanaf 1980 in Watou te zien zijn geweest is te voor de hand liggend om hier niet te maken. De poëziezomers in deze kleine West-Vlaamse plattelands gemeente vlak bij de Franse grens zijn uitgegroeid tot een internationaal kunstevenement. Het door de Vlaamse en Nederlandse overheden en Fondsen gesubsidieerde project vormde jarenlang een belangrijk markeringspunt om na te denken over taal, kunst, cultuur, identiteit en eigenheid. Het gegeven dat Annemie en Erik op eigen kracht en passie jaar in jaar uit nieuwe edities hebben gerealiseerd in Kasteel Oud-Rekem van een ongelofijk niveau is bijna onbevattelijk. Een dergelijke gedrevenheid en generositeit verdient respect en erkenning.

--- --

Informatie over de verschillende projecten en deelnemende kunstenaars is te vinden via de website van Forum Triangulare: www.forumtri.be/

--- --